

MERALARIMIZIN KORUNMA VE KULLANIMI

Rıza AVCIOĞLU¹, Hikmet SOYA¹, Hayrettin KENDİR²

ÖZET

Bu sunumda; Meralarımızın Korunma ve kullanım durumlarının irdelenmesi, 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar, sorunların tartışılması ve çözümler önerilmesi amaçlanmıştır.

Toprak erozyonu, bitki örtüsü yangınları, seller, vb felaketleri küresel düzeyde önleme açısından eşsiz yararları olan meralar, ormanlarla birlikte, ülkelerin varoluşunu adeta sigortalayan doğal kaynaklardır. Dünya hayvancılığının kuşkusuz temel yem kaynağını oluşturmakta, küresel ölçekteki genişlikleri 3,5 milyar ha'a ulaşmakta, tarım alanlarının %72'sini, kara alanlarının da %27'sini kapsamaktadırlar.

Çağdaş ülkelerde meralar, hem hayvancılığın kaba yem kaynağı hem de çevre korumada çok önemli doğal kaynaklar olarak algılanmakta, pek çok gelişmiş ülkede ekolojik koşulların ve özellikle yağışın elverişli olması nedeniyle, yüksek girdi kullanımıyla çok verimli ve karlı işletmeler olarak değerlendirilmektedirler.

Asırlardır süregelen ve hiçbir otlatma kuralı içermeksizin uygulanan ağır ve zamansız otlatmalar sonucu "Mera" niteliğini kaybeden ülkemiz otlatma alanları ise son 50 yılda 12,3 milyon ha'a kadar azalmış durumdadır. Bunlara ek olarak, şehirleşme, kırsal yerleşim, tarım ve madencilik alanlarındaki talanların da katkısıyla, mera kayıpları halen de devam etmekte, Mera Kanunu'ndaki yoğun yeni düzenlemeler nedeniyle süreç ne yazık ki beklenenin aksine meralar aleyhine işlemektedir. Meraların adeta önlenemeyen bu kayıpları hayvancılığımızı da çok olumsuz etkilemekte, son 20 yılda küçükbaş hayvan varlığımızın, sayı olarak yarıya indiği endişeyle izlenmektedir.

Mera varlığımız ile çevre ve hayvancılığımız açısından bir devrim niteliği taşıyan 4342 sayılı "Mera Kanun"u, 28 Şubat 1998 tarihinde çıkarılarak, Anadolu tarihi boyunca sömürülen ve önemli bölümü Dünya'nın en fakir meraları konumuna gelen meralarımızın korunması, bakımı ve iyileştirilmesi amaçlanmıştır.

Mera Kanunu; meralarımızı tespit, tahdit ve tahsislerini kurallara bağlamış, işlemleri tamamlanan meraların ıslahını sağlayacak projeleri ve bu projeler için gerekli fonları tanımlamış, meraların ıslahını ve bu çalışmaları destekleyecek yem bitkileri tarımını geliştirecek uzmanların eğitimini ve organizasyonların oluşumunu gerçekleştirme yolunda önemli ufuklar açmıştır. Bakanlık üniversiteler ve sivil toplum örgütleri bu alanda yoğun çabalar ortaya koymakta ve sevindirici gelişmeler de izlenmektedir. Ne var ki, çalışmalarda hukuksal sorunlar süreci engellemekte, daha endişe verici olanı; yıllardır kurlsız olarak kullandıkları meraların ıslahı ve korunması konusunda çiftçilerin sürece katılımı da sağlanamamaktadır. Özet olarak, yoğun çabalara ve bazı olumlu gelişmelere karşılık, meralarımızın bakımı ve korunması konusunda ekonomik, teknik ve özellikle sosyal bağlamda daha pek çok engeli aşmak zorunda olduğumuz gerçeği gözler önünde durmaktadır.

Anahtar Sözcükler: meralar, koruma ve bakım, mera kanunu

¹ Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, İZMİR, (riza.avcioglu@ege.edu.tr)

² Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, ANKARA

GİRİŞ

Dünya Kara alanlarının pek çok global felaketi (erozyon,bitki örtüsü yangınları,seller,..vb) önleme açısından, en değerli bitki örtülerini içeren bölümlerinin meralar olduğu genellikle kabul gören yaygın bir görüşdür(Bradshaw and Weaver,1993).Böylesine değerli ve ormanlarla birlikte ülkelerin varlıklarını adeta sigortalayan bu bitki örtülerinin “Doğal” olmadıkları, bir başka yaklaşımla,Dünya bitki örtüleri bilim disiplini açısından bir tür “Anormalliği” sergiledikleri de öne sürülmektedir(Anonim,2009). Daha açıkçası,bu otlatma alanlarının insanoğlunun baskıları sonucu aşırı kullanımlarla çok fakir ya da yoğun bakım ve yönetim uygulamalarıyla çok zengin bitki örtüleri haline gelerek her iki koşulda da doğallıktan uzaklaştıkları eldeki bilgilerle doğrulanabilmektedir. Bu görüşün daha iyi anlaşılabilmesi için, insanlığa en büyük yararları sağlayan Buğdaygiller “Graminea” familyasının meraların en önemli yapıtaşı olan evrim sürecindeki gelişimini incelemek çok yararlı olacaktır(Anonim, 2009).

Yeryüzünde insan sayısının artması ile birlikte tahıl üretim ve tüketiminin artmasının orman azalışını sonuçladığı bilinmektedir. Fosil kayıtlarına göre,100 milyon yıl önce ve Cretaceous çağı sonlarında ortaya çıktıkları varsayılan buğdaygillerin, tümü gölge koşullara dayanıklı olmadığından orman örtülerinin üst sınırında gelişmiş ve ormanların genişlemesiyle birlikte bu alanları kaplayıp polenlerinin üstün özelliklerine bağlı olarak hızla yayılmışlardır.Zira,buğdaygil polenlerinin çoğunluğu küçük,hafif ve rüzgarla yayılma özelliğindedir.Henüz tam olarak yanıtlanamamış bir soru;ormanların gerileyip meraların (buğdaygil başat bitki örtülerinin) yayıldığı alanların alt katmanlarında yoğun odun kömürü kaynaklarının neden yer aldığıdır.Doğal yangınların mı yoksa insanoğlunun alan açma çabalarının mı buna neden olduğu sorusu ise son dönem bulgularıyla yanıtlanmakta ve atalarımızın etkisinin çok daha fazla olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Güncel bilgilerimizle yanıtlanamayan bir soru da buğdaygillerin yerkürenin hemen her bölgesinde ve eş zamanlı olarak ormanların aleyhine hızlı yayılımını neyin sağladığıdır.Bu konudaki hipotezde;iklim koşullarında belirgin olarak ortaya çıkan kuraklığın,ortamı ormanlar için olumsuz koşullara sürüklediği şeklindedir.

Meraların ve ana yapıtaşları olan buğdaygillerin orijinlerini tartışmak,günümüz çayır-meralarının doğal olup olmadıkları bilgisine ulaşmak açısından ışık tutucu olmakta,bugün geldiğimiz noktada çayır-meraları “Doğal” olarak tanımlamanın gerçekçi olmadığı ve “Yaşlı Meralar” terimini kullanmanın daha doğru olacağı sonucuna varılmaktadır.

Alışlagelmişin aksine,en azından fitocoğrafik yaklaşımla “Doğal” olarak niteleyemeyeceğimiz mera bitki örtüleri, Yerküre'nin özellikle farklı enlemlerine göre,şaşırtıcı farklılıklar ortaya koymaktadır.Örneğin,genel eğilime göre,Geçiş iklim meraları ve Tropik iklim meraları ana başlıklarına ayrılmış meralar,çok değişik ekolojilerde yer almakta ve ayırıcı özellikleri nedeniyle yine farklı alt bölümlerde incelenmektedir.Ülkemiz çayır-meralarını da kapsayan geçiş iklim bölgelerinde (genellikle ekvatorun uzak serin iklimler) yer alan Kuzey Amerika “Prairie” leri ve Arjantin'in “Pampa”ları 1,5-2,0m'yi bulan buğdaygilleriyle, ülkemizin step formasyonlu ve ancak 0,15-0,20 m boylanabilen bitki örtüsü içeren meralarına hiç benzememekte Güney Afrika'nın “Veldt”leri ile Yeni Zelanda'nın taban meraları (Plain), sık dokulu bitki örtüleri ile yine çok farklı özellikler içermektedir.Tropik iklim meralarını simgeleyen “Savan”lar ise değindiğimiz mera tiplerine hiç benzememekte,ekvatorun 5°-20° kuzey ve güneyinde yer alarak,stolon ve rizomlarıyla bitki örtüsünde başat hale gelen buğdaygilleriyle çok üstün özellikler taşımakta ve biyokütle üretimleri, geçiş iklimi meraları, bir başka deyişle serin iklim meralarından çok daha yükseğe ulaşabilmektedir.

Türkiye meralarını da örnekleyen tanımı içine alan serin iklim meraları,özellikle yağış ve su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle,insanoğlunun en çok yüklendiği,aşırı otlatmalar ve arazi açmalarıyla yapısını değiştirmeye çalıştığı,gereğinde “Yapay Yangın” larla yok ederek “Tarla Arazisi” ne çevirmeye çalıştığı mera tiplerini simgelemekte,ABD dahil pek çok çağdaş ülkede dahi en çok saldırıya maruz kalan kara alanları olarak gözlenmektedir.Bu tip meraların kırılgan ekosistem yapıları hızla değiştiğinden,yine ABD gibi ülkelerde ve 1940-50'lerde ulusal felaketler yaşandığı ve ekosistemi dengeleyebilmek için,ülkemizde hayal bile edemeyeceğimiz parasal kaynaklar harcandığı, Yerküremizin yakın tarihinden izlenebilmektedir.

Güzel yurdumuz meralarında son yüzyılda süregelen benzer ulusal felaket örneklerinin gelişerek ilerlediği;duyarlı ve çevre dostu insanlarımız,bilim adamlarımız ve ender de olsa

siyasetçilerimiz tarafından gözlenip,dile getirilmektedir. Artık “Doğal Meralar” olarak niteleyemeyeceğimiz ve “Eski Meralar” olarak tanımlayabileceğimiz ve ülkemizde en iyimser yaklaşımla 12-13 mil. ha kadar kaldığı anlaşılan meralarımızın korunması ve kullanımı konusunda çok önemli görevlerin bizleri beklediğini görmek ve gereğini yapmak zorunda olduğumuz gerçeği ötelenemez bir boyuta ulaşmış bulunmaktadır.(Çizelge.1).Hiç kuşkusuz Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiş en büyük atılım olan “Mera Kanunu”nun 28 Şubat 1998 tarihinde çıkarılmasıyla çok iyi bir başlangıç yapıldığı mutlaka belirtilmelidir. Her ortamda kutlayarak andığımız TEMA vakfının eşsiz desteğiyle yaşama geçen 4342 sayılı Mera Kanunuyla ivme kazanan meraları koruma ve doğru kullanma çabalarının,Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarınca samimiyetle sürdürüldüğünü sevinerek izlemekteyiz.Ancak,sorunun düşünce ve öngörülerimizin çok üzerindeki bir boyutta olduğunu ve meraları koruma ve geliştirme çabasının bir bakıma doğayla savaşmak değil, yok ettiklerimizi geri kazanmak veya doğayla dost olmak anlamına geldiğini,yolun çok uzun ve engebeli olduğunu, tüm çabaların, ülke var olduğu sürece devam ettirilmesi gerektiğini, bilim ve teknoloji den yararlanarak bilgece davranılması ve bunun için de çok iyi bir teknik, hukuk ve sosyal bilgi birikimine sahip olunmasının zorunlu olduğu özenle belirtilmelidir.

Çizelge-1: Türkiye’de Yıllara Göre Arazi Kullanımı(Tuik,2007)

Yıl	Toplam Tarım Alanı	Toplam işlenen tarım alanı		Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı	Meyveler içecek ve baharat bitkileri alanı	Bağ alanı	Zeytin ağaçlarının kapladığı alan	Çayır ve mera arazisi ⁽¹⁾	Orman alanı ⁽²⁾
		ve uzun ömürlü bitkiler	Toplam işlenen tarım alanı	Ekilen alan	Nadas							
1988	41940	27763	24786	18995	5179	612	2977	1531	590	856	14177	20199
1989	42074	27897	24880	19036	5234	610	3017	1563	597	857	14177	20199
1990	42033	27856	24827	18868	5324	635	3029	1583	580	866	14177	20199
1991	40032	27654	24631	18776	5230	652	3023	1560	586	877	12378	20199
1992	39953	27575	24563	18811	5089	663	3012	1565	576	871	12378	20199
1993	39913	27535	24481	18940	4887	654	3054	1615	567	872	12378	20199
1994	40049	27671	24605	18641	5255	709	3066	1618	567	881	12378	20199
1995 ⁽³⁾	39212	26834	24373	18646	5124	785	2461	1340	565	556	12378	20199
1996	39364	26986	24514	18635	5094	785	2672	1344	560	568	12378	20199
1997	39242	26864	24297	18605	4917	775	2567	1364	545	658	12378	20703
1998	39344	26966	24436	18751	4902	783	2530	1389	541	600	12378	20703
1999	39180	26802	24279	18450	5039	790	2523	1393	535	595	12378	20703
2000	38757	26379	23826	18207	4826	793	2553	1418	535	600	14617	20703
2001	40967	26350	23800	18087	4914	799	2550	1425	525	600	14617	20703
2002	41196	26579	23994	18123	5040	831	2585	1435	530	620	14617	20703
2003	40645	26028	23372	17563	4991	818	2656	1501	530	625	14617	20703
2004	41210	26593	23871	18110	4956	805	2722	1558	520	644	14617	21189
2005	41223	26606	23830	18148	4876	806	2776	1898	516	662	14617	21189
2006 ⁽⁴⁾	40496	25879	22984	17440	4691	853	2895	1670	513	712	14617	21189
2007	39505	24888	21979	16945	4219	815	2909	1671	485	753	14617	21189

(1) Bilgiler 1980,1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçları olup, on yılda bir derlenmektedir. (2) %11 ve daha fazla kapalıdaki normal orman alanları ile %10 ve daha az kapalıdaki bozuk orman alanlarını içerir. (3) 1995 yılından itibaren sadece meyve ve zeytin kapalı alanları verilmiş olup, dağınık ağaçların kapladığı alan dahil edilmemiştir. (4) 2006 yılından itibaren Avrupa Birliğinin faaliyetlere göre Ürünlerin İstatistikî Sınıflaması (FÖS 2002) kullanılmaya başlanmıştır.

2.DÜNYA’DA MERALAR

Çok değişik coğrafya ve ekolojilerde oluştukları için çok farklı yapılar ortaya koyan Dünya meralarının birleştirici özellikleri, genellikle ekstansif tarıma uygun olan V-VII. sınıf arazilerde veya toprak işlemeli tarıma uygun olmayan alanlarda yer almalarıdır. Avrupa ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde

ise doğallığını büyük oranda kaybetmiş, ancak verimleri artırılarak yoğun olarak kullanılabilir hale getirilmiş meralar söz konusudur(Cox&Moore,1993). Aslında meralar yoğun olarak veya eski haliyle kullanılsa da, Yerküre hayvancılığının kuşkusuz temel kaba yem kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Örneğin, bu alanların küresel ölçekteki genişlikleri 3,5 milyar ha'a ulaşmakta ve tarım alanlarının %72'sini, kara alanlarının da %27'sini kapsamaktadırlar (Anonim,2006).

Mera koruma ve kullanma teknikleri açısından en başarılı ülkelerden olan ABD'de mera arazileri, büyük ölçekli olarak özel kişilikler mülkiyetinde bulunmakta ve ülkenin toplam arazi varlığı içinde %31'lik bir orana sahip bulunmaktadırlar. Başlangıçta ve özellikle 1860 ve 1970'li yıllarda, federal devlete ait araziler eyaletlere ve çiftçilere dağıtılmış, şahıslardan sembolik ücretler talep edilmiş veya karşılıksız olarak verilmiştir. Bu alanlar halen çok geniş meraya dayalı tarım işletmeleri olarak ve %60 oranında özel mülkiyet şeklinde kullanımında bulunmaktadırlar. Son yıllarda hızlanan şehirleşme nedeniyle, tarım arazileri yanında mera arazileri de tehdit altında bulunmakta, ancak federal devletin ve gelişmiş sosyal sorumluluk kültürlü toplumunun yoğun kontrolünde tehlikeli boyutlara ulaşması engellenebilmektedir.

Mera koruma ve yönetimi açısından küresel düzeyde örnek çalışmaların gerçekleştirildiği bu ülkede, verim ve kalitenin artması yanında hayvan sayısında giderek azalma olması sonucunda, mera varlığının 1960'lardan itibaren ekonomik sınırlar içinde azaldığı da gözlenmektedir. Buna bir önlem olarak kamuya ait ve çayır özelliği de içeren mera arazileri doğal park ve koruma alanları olarak özenle kamu elinde tutulmaktadır. Bunun yanında, eyaletlerin ellerinde bulunan mera arazileri ile azalan çiftçi nüfusuna karşılık, giderek büyüyen çiftliklerde özellikle meraların kiraya verildiği izlenmektedir. ABD'de hayvanların tükettiği kaba yemin %40'ı meralardan %20'si tarla tarımı kapsamında yer alan yem bitkileri üretiminden sağlanmakta, yoğun yemlerin payı ise %40'da kalmaktadır.(Anonim,2006)

Çin'de meralar yerel hükümetlerin yönetiminde bulunmakta, meraların sahibi devlet, yani halkın kendisi olmaktadır. Bunun yanında aynı meraların bir bölümünün, hayvancılık yapmak koşulu ile uzun dönemli sözleşmelerle, kullanma hakkının kişilere verilmesi uygulamaları da ilgili yasa kapsamında giderek yaygınlaşmaktadır.

Avrupa Birliği ülkelerinde meralar, hem hayvanların kaba yem kaynağı hem de çevre korumada çok önemli doğal kaynaklar olarak algılanmakta, ekolojik koşulların ve özellikle yağışın elverişli olması nedeniyle, pek çok ülkede meralar yüksek girdi kullanımıyla çok verimli ve karlı işletmeler olarak değerlendirilmektedir. Çoğunluğu özel mülkiyette olan bu meralar, uzmanlaşmış hayvancılık işletmeleri tarafından bilimsel esaslara uygun olarak korunup kullanılmaktadır. Son yıllarda AB statüsü kazanan geçmişin sosyalist blok ülkelerinde de, AB kuralları yönünde, meraların özelleştirilmesi çalışmaları hızlanmış konumdadır.

AB ülkeleri ve benzeri ülkelerde, ülkemizdeki "Mera Kanunu" gibi, bağımsız ve kapsamlı bir düzenleme bulunmamaktadır. Her ülkenin geliştirdiği esaslara ek olarak, Ortak Tarım Politikası kapsamında ve özellikle doğrudan destek planlarına yönelik olarak, mera arazileri için çıkarılan çok sayıdaki yönetmelikler geliştirilmiş ve 29 eylül 2003 tarihli yönetmelik hazırlanarak daha kapsamlı ve birleştirici bir içerik oluşturulmuştur. Bu yönetmeliğin 4. maddesinde en çarpıcı kural tanımlanmış ve kimi meralar özel bir çevresel etkiye sahip olduğundan, ekilebilen alanlara dönüştürülmelerinin engellenmesi ve mevcut sürekli meraların özenle korunması için gerekli desteklerin sağlanması ilkesi geliştirilmiştir. Kuşkusuz Avrupa Birliği ülkelerinde mera arazileri genellikle özel mülkiyette bulunmaktadırlar. Ancak, yeni katılan ülkelerde ve özellikle yarı kurak meralarda "Ortak Mülkiyet" in uygulanabileceği AB tarafından da benimsenmekte, çevre koruma öncelikleri nedeniyle bu uygulamanın daha rasyonel olacağı belirtilmekte, Dünya Bankası da ortak mülkiyetli kişisel haklara doğru eğilimin artmasını ekonomik ilkelere uygun bulmaktadır(Anonim.2006).

Avrupa Birliği ülkelerinde ve özellikle İngiltere'de yaygın olarak ortaya çıkan "Ortak Kullanıma Açık Mera Arazisi" kavramı yanlış algılanabilmekte ve arazinin herkesim tarafından sahiplenildiği düşünülebilmektedir. Oysa, bu algılama tümüyle yanlıştır ve ortak kullanımdaki bu mera arazilerinin mutlaka bir sahibi vardır ve mera arazisine birinci derecede sahip olan özel veya tüzel kişilikler meranın korunma ve kullanılmasından da sorumludur. Anılan ilkelere özenle izlendiği AB ülkelerinden İrlanda'da geviş getiren hayvanların tükettiği yemin %97'si, İngiltere'de %83'ü, Fransa'da %71'i, Hollanda'da ise %54'ü meralardan sağlanmaktadır.(Anonim,2006)

Genel bir yaklaşımla; Yerküre'nin endüstrileşen ve ekonomisinde hayvancılık büyük önem taşıyan ülkelerinde, mera arazileri uzmanlaşmış hayvancılık işletmeleri tarafından kullanılmakta, merayı ve çevreyi koruma önlemlerine tam olarak uyulmakta ve çok yüksek ekonomik getirilere ulaşılmaktadır(Anonim,2000). Gelişmekte olan ve özellikle Afrika ve Asya kıtalarının yarı kurak iklim koşullarında bulunan ülkelerinde ise mera arazilerinin kullanımına ve bakımına özen gösterilmemekte, ekolojik koşulların da elverişsiz olması nedeniyle, ulusal felaket boyutunda ve mera kayıplarına bağlı çevre sorunları artarak devam etmektedir.

3.TÜRKİYE'DE MERALAR

Son 50 yılda %70 oranında daralan mera varlığımız konusundaki istatistikler gelişmekte ve kullanılan kaynaklara göre (FAO,DİE,eski Köy Hizmetleri Gen.Md.,vb.) çok önemli farklılıklar gözlenmektedir.Ancak hiç kuşkusuz mera varlığındaki azalış, 67 yılda 41 mil ha'dan 12.3 mil ha'a kadar ulaşmıştır.Günümüz koşullarında, 4342 sayılı Mera Kanunu uyarınca tesbit,tahsis ve tahdit çalışmalarını sürdüren Çayır-Mera ve Yembitkileri Daire Başkanlığı kayıtları en güvenilir seçeneği oluşturmakta ve 12.3 mil. ha mera alanımız kaldığı gerçeği ile yüzleşmek gerekmektedir.Özellikle 4753 sayılı Çiftiği Topraklandırma Yasası kapsamında 650.000 aileye 1928-1965 yılları arasında 10 milyon ha arazi dağıtılmış ve bu tahsis daha çok kamusal alan olan verimli çayır-mera alanlarından gerçekleştirilmiştir (Tekeli ve ark.,2005).Tarımsal mekanizasyonun ülke düzeyinde hızla gelişmesi ve bazı ileri teknoloji kullanımının yaygınlaşması,meraların tarla tarımına dönüştürülmesi sürecini hızlandırmıştır.

Anılan süreçte mera alanları hızla azalırken, orman alanları 10.4 milyon ha'dan 21.2 milyon ha yükselmiş,mera olarak kullanılan yaklaşık 10 milyon ha'lık alan orman alanına eklenmiştir.1998 yılında çıkarılabilen mera kanununa karşılık,çok daha önce çıkarılan ve ormanların korunması ve kullanımını düzenleyen yasaların uygulanması sonucu, anılan dönemde meralarla ilgili yasal koruma olmadığından, mera alanları koruluk ve orman arazisine çevrilmiştir.Bu kapsamda,yaklaşık 1.5 milyon ha. orman içi mera arazisi ağaçlandırma çalışmalarıyla otlatma amacıyla kullanılamaz konuma getirilmiştir(Balabanlı ve ark., 2006). Otlatma alanlarımızdaki bu daralmalar sonucu, meraları değerlendirmede en önemli çiftlik hayvan varlığımızı simgeleyen Küçük Baş Hayvanlar da sayıca yarıya inmiştir.(Çizelge.2)

Cumhuriyetin ilk yıllarında kırsal kesimde yaşayan nüfusun toplama oranı % 70'lerdeyken günümüzde % 30'lara düşmüş konumdadır. Ancak aynı süreçte tarımdan geçimini sağlayan nüfus da iki katına çıkmıştır. Son nüfus sayımına göre 24 milyonluk bir nüfus geçimini tarımdan sağlamaktadır. Her şeye rağmen, son 30 yılda köyden kente göç eden nüfusun terk ettiği tarım alanlarında, ikincil bitki örtüsü oluşumu sonucunda, mera özelliği kazanan araziler ortaya çıkmış ne var ki, Doğrudan Gelir Desteği,vb. kamu destekleri anılan alanların yeniden işlenerek tarım arazilerine çevrilmesini hızlandırmış,Orta ve Doğu Anadolu'da çok geniş otlatma alanları da bu desteklerden yararlanmak isteyenlerce işlenerek tekrar tarıma açılmıştır.

Ağaçlandırma çalışmaları amacıyla Orman Bakanlığı, tüm bölgelerde güçlü makine parkı ve fidan üretimi istasyonları oluşturarak orman varlığını arazi olarak iki katına çıkarmıştır(Tekeli ve ark.,2005).Oysa fundalıklar, makilikler,çalılı meralar keçi ve kısmen koyun yetiştiriciliğinin en önemli kaba yem kaynakları arasındadır.Günümüzde çalıların bulunduğu 7 milyon ha arazide buğdaygillerin egemen olduğu otlatmaya uygun bir ortam bulunmakta ve bu araziler de Orman Sınıfında gösterilmektedir

Çizelge.2: Yıllara Göre Küçük Baş Hayvan Varlığımız Adet(Anomim,2007)

YIL	Koyun - :			Keçi		
	Koyun toplam	Merinos	Yerli	Keçi toplam	Kıl keçisi	Tiftik keçisi
1988	45 384 000	-	-	12 914 000	10 972 000	1 942 000
1989	43 647 000	-	-	11 942 000	10 328 000	1 614 000
1990	40 553 000	842 000	39 711 000	10 977 000	9 698 000	1 279 000
1991	40 432 340	841 847	39 590 493	10 764 198	9 579 256	1 184 942
1992	39 415 938	840 110	38 575 828	10 453 940	9 439 600	1 014 340
1993	37 541 000	832 000	36 709 000	10 133 000	9 192 000	941 000
1994	35 646 000	823 000	34 823 000	9 564 000	8 767 000	797 000
1995	33 791 000	806 000	32 985 000	9 111 000	8 397 000	714 000
1996	33 072 000	838 000	32 234 000	8 951 000	8 242 000	709 000
1997	30 238 000	862 000	29 376 000	8 376 000	7 761 000	615 000
1998	29 435 000	875 000	28 560 000	8 057 000	7 523 000	534 000
1999	30 256 000	831 000	29 425 000	7 774 000	7 284 000	490 000
2000	28 492 000	773 000	27 719 000	7 201 000	6 828 000	373 000
2001	26 972 000	759 000	26 213 000	7 022 000	6 676 000	346 000
2002	25 173 706	699 880	24 473 826	6 780 094	6 519 332	260 762
2003	25 431 539	742 370	24 689 169	6 771 675	6 516 088	255 587
2004	25 201 155	762 696	24 438 459	6 609 937	6 379 900	230 037
2005	25 304 325	752 353	24 551 972	6 517 464	6 284 498	232 966
2006	25 616 912	815 431	24 801 481	6 643 294	6 433 744	209 550
2007	25 462 293	971 082	24 491 211	6 286 358	6 095 292	191 066

Orman Bakanlığı, orman içi tarım arazilerinin büyük bir bölümünü kurumlaştırmış, orman sınırı içerisine almıştır. Mera kanununda, halen işlenen veya daha önce işlenerek terkedilmiş arazilerin "Mera" olarak tespit ve tahdidi açısından gerekli düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle halen üzerinde tarım yapılan, ancak mutlak mera arazisi özellikleri taşıyan alanların mera sınırları içerisine alınması işlemleri yürütülememektedir. Buna ek olarak, yasa da köy orta malı olarak tanımlanan suvat, eğlek yeri, panayır alanı, piknik alanı gibi araziler ile kişi ve vakıflar adına kayıtlı arazilerin mera sınırlarına dahil edilmesini öngören bir düzenleme de bulunmadığından, bu konuda da bir gelişme sağlanamamaktadır.

Asırlardır süregelen ve hiçbir mera yönetimi kuralı içermeksizin uygulanan ağır ve zamansız otlatmalar sonucu iyi mera özelliğini büyük oranda kaybeden otlatma ve biçme alanlarımızda, bunlara ek olarak şehirleşme, kırsal yerleşim, tarım ve madencilik alanlarındaki talanların da katkısıyla, kayıplar halen de devam etmekte ve Mera Kanunundaki yoğun ve yeni düzenlemelerle süreç ne yazık ki meralar aleyhine işlemektedir.

En önemli kaba yem kaynakları olan meraların adeta önlenemeyen bu kayıplarının, hayvancılığımızı da çok olumsuz etkilediği, canlı hayvan ihracatına karşılık, 1980'lerde ivme kazanan hayvansal ürün ithalatındaki artışların, hayvan varlığımızda önemli azalışlara neden olduğu da üzüntüyle izlenmektedir.

4. MERALARIMIZIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN 4342 SAYILI MERA KANUNU

Hukukumuzda; "Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan, bir veya birkaç köy, belde veya ilçe belediyelerine otlatma veya otundan yararlanma amacıyla tahsis edilen, kadimden beri bu amaçla kullanılan araziler" olarak tanımlanan meralarımız konusundaki ilk kapsamlı kanun, 1858 tarihli "Arazi Kanunnamesi" olarak bilinmektedir. 28 Şubat 1998 tarihinde çıkarılan 4342 sayılı "Mera Kanunu" nun yürürlüğe girmesine kadar geçen sürede ve Cumhuriyet döneminde, meralara değinen ve pek çok değişik kuruluşu kapsayan ancak, mera konusunda idari ve adli uygulamaları tam bir karmaşaya

sürükleyen yasalar çıkarılmıştır. 474, 2502, 885, 2510 sayılı İskan Kanunları, 1580 sayılı Belediye Kanunu, 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1757 sayılı Toprak Tarım Reformu Kanunu, 3402 sayılı Kadastro Kanunu ve 766 sayılı Tapulama Kanunu bu kanunlar arasındadır.

Mera varlığını ile çevre ve hayvancılığımız açısından gerçek bir devrim niteliği taşıyan 4342 sayılı “Mera Kanunu” nun çıkarıldığı tarihe kadar geçen sürede, bu alanda çok şey kaybettiğimiz, Anadolu tarihi boyunca sömürülen meralarımızın önemli bir bölümünün Yerkürenin en fakir meraları konumuna geldiği de bir gerçektir.

Mera Kanunu, Anayasa’mızın 45. maddesindeki “Devlet; tarım arazileri, çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek için gereken tedbirleri alır” hükmü doğrultusunda ve 1957 yılındaki çalışmaların devamında, 1965 yılında metin haline getirilmiş, 4 kez TBMM gündemine gelmiş, yoğun çabalarla ancak 28 Şubat 1998 tarihinde çıkarılabilmektedir(Anonim,1998a). Kanunun özündeki temel ilkeler;

- meraların tespit ve tahditlerinin yapılması, sınırlandırılarak köy ve beldelere otlatma amacıyla kullanmak üzere tahsis edilmesi,
- meraların bakım ve kullanımlarının geliştirilmesi,
- gelişmiş meraların korunması,
- hukuksal işlemleri ve iyileştirme çalışmaları tamamlanan meraların korunması ve gerektiğinde kullanım amaçlarının değiştirilebilmesi olarak özetlenebilmektedir(Biçkin,2009).

28.02.1998 Tarihinde 23272 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 4342 sayılı “Mera Kanunun”dan sonra “Mera Fonu Yönetmeliği” ve “Mera Yönetmeliği” de 31.07.1998 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanmış ve amaçlar daha somut ortaya konmuştur(Anonim,1998b). Bu temel amaçlar yasanın ilkelerine uygun olarak;

- mera, yaylak ve kışlakların tesbit ve tahditlerinin yapılarak,belediye ve köy tüzel kişiliklerine tahsisi,
- meraların bakım ve ıslahının gerçekleştirilerek, verimliliklerinin artırılması,
- meraların kullanımının, belirlenecek kurallara uygun şekilde gerçekleştirilmesinin sağlanması,
- mera kullanımının denetlenerek sürdürülebilirliğinin sağlanması, gerektiğinde ve çok özel durumlarda kullanım amaçlarının değiştirilebilmesi şeklinde özetlenmiştir (Biçkin,2009).

Kanunun çıkış tarihine kadar geçen yıllarda ve çok değişik yasaların ortaya çıkardığı karmaşık ortamda yönetilmeye ve korunmaya çalışılan mera varlığını açısından, bu konuda yapılan düzenlemelerle sağlanan kazanımlar aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir.

- a.Mera yaylak ve kışlaklar ile ilgili yasal boşluklar ortadan kaldırılmış, görev ve yetkiler aynı kurumda toplanmıştır.
- b.Mera alanlarını kullananlara yetki ve sorumluluk getirilmiş, köylerde mera yönetim birimleri oluşturulmuştur.
- c. İllerde, yasanın sağladığı yetki ve sorumlulukları üstlenecek “Mera Komisyon”ları ve “Ekipler” kurulmuştur.
- d.Mera, yaylak ve kışlakların bakımı, geliştirilebilmesi ve korunması için kaynak yaratmak amacıyla “Mera Fonu” oluşturulmuştur.
- e.Mera, yaylak ve kışlakları kiralama olanağı getirilmiştir.
- f. Mera araştırma birimlerinin kurulması konusunda düzenlemeler yapılmıştır.

- g. Mera, yaylak ve kışlakların iyileştirilmesi ve özellikle ot verimlerinin artırılması, hemen her bölümde öngörülmüştür.
- h. Meralardaki toprak ve su kaynaklarının korunarak erozyonun engellenmesi özenle öngörülmüştür.
- i. Göçerlerle ilgili düzenlemeler getirilmiştir.
- j. Mera, kışlak ve yaylakların korunması ile ilgili olarak sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapılması öngörülmüştür.
- k. Köylerde koruma ve iyileştirme çalışmalarında yetki ve sorumluluk yüklenecek Mera Yönetim Birimleri oluşturulmuştur.

7 Bölüm ve 38 maddeden oluşan yasanın, mera hukukunun temelini oluşturması yanında içerdiği pek çok teknik konu ve parasal kaynak tanımları nedeniyle, cumhuriyet tarihimizin en etkili ve kapsamlı yasama çalışmalarından birini örneklediği kuşkusuzdur. Tarım sektörünün tüm birimleri yanında, üniversitelerin, Bakanlık ve TEMA başta olmak üzere tüm sivil toplum örgütlerinin ve çok önemli bir halk kesiminin tam desteğiyle ve TBMM'nin oy birliğiyle çıkarılan "Mera Kanunu"nun bu alanda bir "Devrim" olduğunu söylemek gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, TÜGEM kapsamında, Çayır-Mera ve Yembitkileri ve Havza Geliştirme Dairesi Başkanlığı oluşturularak çalışmalara hızla başlamış, mühendislerin Mera Yaz Okullarında Eğitimi, Mera Islah Projelerinin hazırlanması ve bu projelerin araştırma enstitüleri ile üniversitelerin danışmanlığında sağlıklı olarak yürütülmesi ve yasa uyarınca kurulan Mera Komisyonları ve Mera Birliklerinin oluşturularak yaşama geçirilmesi amacıyla yönergeler, talimatlar ve bilgilendirme sirkülerleri hazırlanarak tüm illere ulaştırılmıştır. Son 10 yılda ve yine yasa kapsamında ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda; hayvan yetiştiricileri, çobanlar, mera komisyon üyeleri ve mera birliği üyelerinin eğitimi amacıyla, üniversitelerden destek alınarak, özellikle köy ve beldelerde gece toplantıları, eğitim kursları, mera toplantıları düzenlenmiş ve yasanın ruhuna uygun gelişmelerin sağlanması çabaları ortaya konulmuştur. Teknik uygulamaların her aşamasında bölge üniversitelerinin de katılımıyla yürütülen ve belki de bu yasaya göre gerçekleştirilecek işlemlerin en son ve önemli halkasını oluşturan "Mera Islah Projeleri" çalışmaları yaygınlaştırılmış, sayısı yüzleri aşan Islah projeleriyle, ülke ölçeğinde ve tesbit, tahdit ve tahsisi tamamlanan meraların korunup geliştirilmesi amacıyla çok yoğun bir çalışma ortamına girilmiştir.

Güzel ülkemizin geleceği açısından yaşamsal önem taşıyan meralarımızın korunup geliştirilmesi amacıyla çıkarılan "Mera Kanunu" daha önce de vurguladığımız gibi bu alanda atılmış en önemli ve en büyük adımlardan biridir. Bu yasa sayesinde meralarımız "Umuma Açık" araziler konumundan kurtarılmış, tesbit ve tahditleri, daha sonra da köy ve beldelere tahsisleri yapılarak hukuksal ve yönetsel işlemlerde önemli başarılar sağlanmıştır. Yoğun çabalarla geliştirilen ve uygulamaya konulan çok sayıdaki "Mera Islah Projeleri" ile ülke çapında teknik alan çalışmalarına da girilmiş ve önemli bir yol da katedilmiştir. Ancak, yasadaki daha sonra yapılan değişikliklerin, merayı kullanan çiftçilerin, köy ve belde tüzel kişiliklerinin, maden ve turizm sektörünün, kentleşme hareketlerinin mera aleyhine tavır ve eylemleri nedeniyle, öngörülemeyen pek çok sorunun da yasanın uygulanması ile birlikte ortaya çıktığı açıkça gözlenmektedir. Örneğin, asırlardır hiç bir kurala tabi olmaksızın yararlandıkları meralarda, teknik kuralların uygulanması çiftçiler tarafından benimsenmemekte, köy ve belde tüzel kişiliklerini temsil eden muhtar ve belediye başkanları da benzer davranışlar sergileyebilmekte, maden ve turizm sektörünün girişimleriyle gerçekleşen tahsis amacı değişiklikleri yanında köy, belde ve kentlerde imarlı yerleşim alanı temini amacıyla, idari ve mülki amirlerin siyasi destek de alarak sonuçlandırdıkları eylemler nedeniyle yeni mera arazisi kayıpları ortaya çıkmaktadır.

5. TÜRKİYE MERALARININ KORUNMA VE KULLANIMINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE 4342 SAYILI MERA KANUNU KAPSAMINDA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yasalaştığı günden itibaren toplumda büyük bir sevinç kaynağı olan Mera Kanunu'nun uygulanması ile ortaya çıkan sorunlar ve çözüm yollarını tartışmak açısından 4. bölümde maddeler halinde özetlemeye çalıştığımız kazanımları, bu yasayı yürütmekle yükümlü bakanlık biriminin

çalışmalarını ve asıl hedef kitle olan mera çiftçilerinin yaklaşımlarını örnekleyerek, daha öz bir sunum izlenebileceği inancındayız.

a.Mera Kanunu ile meralar ve yaylak-kışlaklarla ilgili yasal boşluklar ortadan kaldırılmış, görev ve yetkiler aynı kurumda toplanmıştır.

Ne var ki; yasanın 14.maddesi,mera alanlarının gerekli görülen hallerde başka amaçlarla kullanımına izin verdiği ve 21.06.2004 tarihinde 5178 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle 14.madde uygulamasının Tarım ve Köyişleri Bakanlığında alınıp Mera Komisyonlarına aktarılması sonucunda önemli sorunların ortaya çıktığı da bir gerçektir.Zira,yerleşim yerlerine yakın alanlar,enerji üretim tesisleri,petrol ve maden işletim alanlarının imarı,karayolları yapımı,taşkın koruma tesisleri ve özellikle turistik tesis yapımı gibi amaçlarla çok geniş mera alanlarının kullanım amacı dışına çıkarılması işlemleri hızla devam etmektedir.Bu açıdan meralar,ucuz ve kolay ulaşılabilir arsa olarak algılanmaktadır ve bu yanlış en kısa sürede düzeltilmelidir.

b.Yasanın merayı kullananlara yetki ve sorumluluk getirdiği kuşkusuzdur.

Ancak, bu durumu kavrayacak özelliklerle donanmamış kırsal kesim insanının,çiftçilerin,çobanların ve hatta muhtar ve belediye başkanlarının yetki ve sorumlulukları doğru algılamaları büyük oranda gerçekleşmemekte, tartışmalar sonucu yaralanma ve hatta ölümlerle sonuçlanan uygulama örnekleri,merayı kullanacak toplumu simgeleyen çiftçi kesiminde çok daha yoğun eğitim çabalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

c.Uzun yıllara dayalı deneyimlerle ve pek çok yararlı detayla hazırlanan Mera Yasasıyla “Mera Komisyonları” ve “Teknik Ekipler” kurulmuş ve kapsamlı yetkilerle donatılmıştır.

Başlangıçta, özellikle teknik ekiplerin çok sayıda değişik meslekten üyelerle toplanması güçlüklere oluşturmuş, kadastral çalışmalar açısından ortaya çıkan sorunlar, ihalelerle özel sektöre yaptırılarak aşılmış ve bu uygulamalar sürecinde yıllarla ifade edilebilecek zaman kayıpları yaşanmıştır. Anılan sorunlar özellikle Tespit ve Tahdit çalışmalarını geciktirmiş, yasanın 5 yılda bitirilmesini vurguladığı çalışmalar bitirilememiş, çok sayıda hukuksal sorunlar ve kadastro davaları nedeniyle ziraat mühendislerinin çalışmaları bu alana kaymış, mera ıslah projelerinin başlaması ve yürütülmesi gibi teknik çalışmalar açısından da çok zaman yitirilmiştir ve halende yitirilmektedir.

Mera kanununun yürütülmesinden sorumlu Tarım Bakanlığı çatısı altında oluşturulan Çayır-Mera Yembitkileri ve Havza Geliştirme Daire Başkanlığı dahil, İl ve İlçelerdeki “Birim”lerde amaca uygun sayıda ve nitelikte mühendis, vb teknik eleman bulunmamaktadır. Son 10 yılda yasa ile birlikte göreve getirilen ve mera-yembitkileri alanında uzmanlaşan elemanların çoğu; emeklilik, başka göreve atamalar veya görevin ağırlığı nedeniyle birimden ayrılmalar nedeniyle kaybedilmiş durumdadır. Mera ve ilgili konularda yüksek lisans ve doktora yapmayı teşvik edecek bir politika da izlenmediğinden, bazı İl ve İlçe Tarım müdürlüklerinde mera ıslah projesi çalışmaları da durma noktasına gelmiş bulunmaktadır. Mera birimlerinde görevli mühendisler çalışmalarını hukuksal sorunların çözümüne yönelik dosyalara yoğunlaştırmakta, bu nedenle teknik çalışmalar çok aksamaktadır. Bu konuda hazine avukatlarının eğitimi yanında, hukuksal işlemler için çalışacak personelin de ayrımlanması gerekmektedir.Mera komisyonlarının yapısı amaca uygundur. Ancak mera uzmanlarının da bu komisyonlarda yer alması gerekmekte, komisyonun araştırma enstitüleri ve üniversitelerden görüş alması için kaybettiği aylar süren zamanı, bu kuruluşlardan bir uzmanı komisyona alarak kazanması gerekmektedir.

Günümüzde Mera Komisyonları oldukça verimli çalışmakta, Teknik ekipler de ülke meralarının çok büyük bir bölümünde “Tespit” çalışmalarını tamamlamış bulunmaktadırlar(8 milyon ha). Ancak, sorunların odağını simgeleyen “Tahdit” çalışmalarında sorunlar devam etmekte, sınırlanan mera alanlarına tecavüzler, Tarım İl Müdürlüklerinin Mera Birim mühendislerinin çalışmalarını sekteye uğratarak, ıslah çalışmalarını da geciktirmektedir(Çizelge.3).

Çizelge.3: Mera Kanuna Göre Yapılan Tesbit Tahdit ve Tahsis Çalışmalarında Son Durum
(Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Çayır-Mera Yembittikleri ve Havza Geliştirme Daire Başkanlığı Verileri Anonim,2009c)

Toplam Köy Sayısı	Tesbiti Tamamlanan		Tahdit ve Tahsisi Yapılan		Mera Islah Projesi Yürütülen
	Mera Alanı(ha)	Köy Sayısı	Mera Alanı(ha)	Köy Sayısı	Mera Alanı(ha)
38.450	7.850.577	27.046	1.719.534	13.469	1.000.000

d.Mera Kanununun öngördüğü çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için, yine yasanın tanımladığı bir “Mera Fonu”nun kurulması hiç kuşkusuz başarılı sonuçlar ortaya koyabilmek açısından büyük bir önem taşımaktadır.

31.07.1998 tarihinde 23419 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Mera Fonu” yönetmeliği başlangıçta yapılacak çalışmalar için çok iyi bir parasal kaynak oluşturmuştur. Ancak yine bu dönemde, bu kaynaklar Tarım İl Müdürlüklerinde büyük oranda yakıt, araç ve ofislerin donatılması gibi başka alanlar için kullanılmış, mera çalışmalarında kaynak sıkıntısı devam etmiştir, sürecin devamında daha olumsuz bir gelişme yaşanmış, 2001 tarih ve 4684 sayılı kanunla “Mera Fonu” kaldırılmış, onun yerine “Özel Ödenek Kaydı” tanımıyla tüm gelirler Katma Bütçeye aktarılmıştır. 12.08.2002 tarihli 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi kanunu gereği, tütün ve alkollü içkilerden Mera Fonu için kesilen %3'lük kesinti kaldırılmış, bunun yerine Özel Tüketim Vergisinden %1'lik kesinti getirilmiş, daha sonra 2003/5142 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla 01.01.2003 tarihinden itibaren bu kesinti de sıfırlanmış, mera kanunu uygulamalarının temelini oluşturan fon kaynakları da çok kısıtlı düzeylere inmiştir. Tarım İl Müdürlükleri tarafından hazırlanan pek çok proje bakanlıkça onaylanmış, başlangıçta hızla eyleme geçmeyi sağlayacak parasal kaynaklar gönderilebilmiştir. Ancak, son yıllarda ödeneklerdeki kısıtlama ve gecikmeler nedeniyle, mera ıslah çalışmalarının önemli oranda aksadığı da izlenmektedir. Bütçe denetimine dahil etmek amacıyla uygulamadan kaldırılan “Mera Fonu” kaynağının, günümüzdeki adıyla“Özel Ödenek” veya uygun bir başka adla yeniden oluşturulması ve yine başlangıçta sağlanan kullanım kolaylıklarıyla projelerin finansmanına ayrılması sorunun çözümüne en büyük katkıyı sağlayacaktır. Mera kanununun son hedefi olan ve meraların ıslahını ve sürdürülebilirliğini gerçekleştirmenin temelini simgeleyen “Mera Islahı Projeleri”nin geleceği de bu fon kaynağında yapılacak zenginleştirici ve kolaylaştırıcı düzenlemelere bağlı bulunmaktadır.

e. Mera Kanunu, mera, yaylak ve kışlakları kiralama olanağı getirerek amaç dışı kullanımları ve mera alanının gereksinimden fazla olduğu durumlarda, bu alanların otlatma amacıyla özel veya tüzel kişilere kiralanabilmesinin önünü açmıştır.

Hemen her ortamda tüm mera araştırmacılarının belirttiği gibi, meralarımız hayvan varlığının kaba yem gereksiniminin sadece %31'ini karşılayabilmekte, alanlarının çok azalmış olması yanında verimleri de 50-100 kg/da'a düşmüş bulunmaktadır. Meralarımızın; diğer kültürlerle çevrilme sonucu azalan alanlarının geri kazanılması ve hızla ıslah edilerek verimlerinin yükseltilmesi acilen gerekirken, kiralanmalarından bahsedilmesi tam bir ikilem gibi görünmektedir. Ancak, hayvancılıkla uğraşmayan ya da ahır hayvancılığına dönerek meralarını hiç kullanmayıp hali araziye bırakan çok sayıda ve ülke çapında ilçe, belde ve köyler bulunmaktadır. Bu yerleşim birimlerinin mera varlıkları, dikkate değer bir alan ve verim potansiyelini içermektedir. Son dönemde sayıları 100'leri aşan ve pek çok mera ıslah projesine ilgi göstermeyen veya ıslah çalışmalarından sonuçlanan başarıların kısa sürede yok olmasına neden olan ilçe, belde ve köy tüzel kişiliklerinin, araştırmacıların ve bakanlık proje mühendislerinin çalışma isteğini kırdıkları, çevreye kötü örnekler oluşturdukları, projeler için harcanan milyonlarca liranın boşa gitmesine neden oldukları da çok sık izlenmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin geleceğini belirlemede yaşamsal etkisi olacak mera ıslah çalışmalarını riske sokan bu durumlarda ve kullanılmayan veya kendi haline bırakılarak 1998 öncesi benzeri çok kötü koşullarda kullanımı devam ettirmeye çalışılan meraların kiralanması konusu da tartışmaya açılmış konumdadır. Bakanlığın bu konuda hazırladığı ve kanun değişikliği amacıyla öne sürdüğü kiralama gerekçeleri arasında da bu olumsuz koşullar anlatılmaktadır. Anılan meraların sorunlarını gidermek amacıyla hayvancılık işletmelerine kiralanması uygulaması da önemli riskler taşımaktadır. Kiralayanın nasıl davranacağı ve

merayı amacı doğrultusunda kullanıp kullanmayacağı sorusu yanıt beklemekte, bunu garanti edecek uygulamaların denetiminin çok zor olacağı kuşkuvarı devam etmektedir.

Mera Kanununun 9.maddesinin 2.fıkrasında “ Sınır belirlenmesi ve işaretleme işlemleri ile ilgili köy muhtarlıkları ile belediye başkanlıklarının veya görevlendirecekleri temsilcilerin hazır bulunmasıyla gerçekleştirilirler “ifadesi yer almaktadır. Ancak uygulamalarda, sınır belirleme işlemleri bir tutanağa bağlanmamakta, belediye sınırlarındaki çalışmalarda yöre belediyeleri mahkemelere itiraz ederek süreci durdurmaktadırlar. Oysa “Mera Sınırlandırma ve İşaretleri Yerleştirme Tutanağı” hazırlanarak bir talimatla hukuksal temele oturtulması sorunu kökünden giderebilecektir. Özellikle belediyelerin, önce “evet” dedikleri bu çalışmalara sonra “hayır” diyerek engelleme yapmaları da önlenmiş olacaktır.

f. Mera yasanın getirdiği çok önemli yeniliklerden birinin de “Mera Araştırma Birimleri” nin kurulması olduğu kuşkusuzdur.

Özellikle, merkezi bir “Mera Yembitkileri ve Havza Geliştirme Araştırma Enstitüsü” yanında, üniversitelerin Ziraat Fakültelerinde bölgesel “Mera Araştırma” merkezlerinin kurulması ve Mera ıslahı, yembitkileri kültürünü geliştirecek çağdaş girişimlerin gerçekleştirilmesi amaçlanmış, ancak günümüze kadar bu açıdan bir gelişme sağlanamamıştır. Tespit, tahdit ve tahsisi tamamlanan meraların ıslahı projelerinde üniversitelerle birlikte çalışma ve eğitim programlarını üniversite öğretim üyeleriyle gerçekleştirme açısından, Bakanlık çok olumlu adımlar atmış ve son on yılda yürütülen tüm eylemlerde, değişik fakültelerden onlarca öğretim elemanı yoğun programları eğitici ve danışman olarak yürütmüştür. Ancak, Bakanlık yapısında özel bir araştırma birimi bulunmamakta ve mera uzmanları yetişmemekte, araştırma enstitülerinden bazılarında bulunan birkaç eleman da beklentileri karşılamaktan çok uzak görünmektedir. Oysa, ülke var oldukça sürdürülmesi zorunlu olan mera ıslah çalışmalarının geleceği için, Mera Yembitkileri ve Havza Geliştirme Merkez Araştırma Enstitüsünün ve üniversitelerdeki Mera Araştırma Merkezlerinin hızla kurulması gerekmekte, yasa öncesinde var olan ve başkentte bulunan Ankara Çayır Mera ve Yembitkileri Araştırma Enstitüsünün kapatılması eylemi acıyla anımsanmaktadır(Anonim,2004). Tarım Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü çatısı altında 34 özel amaçlı (Arıcılık, Pamuk, Fındık, Bağ, Zeytin, Veterinerlik, v.b.) 7 büyük Merkez Araştırma Enstitüsü, 9 farklı Bölge Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır. Oysa kaynak yaratma ve ekonomik değer üretme açısından, buğday dışında bütün ürünleri geride bırakan “Mera” larımız konusunda böyle bir birim bulunmamakta, anılan enstitülerin alt birimleri içinde de bu konuda inandırıcı bir birikim ve birim yer almamaktadır.

g. Mera, yaylak ve kışlakların iyileştirilmesi ve özellikle ot verimlerinin artırılması, kuşkusuz yasanın ve tüm sürdürülebilir çevre dostlarının temel amacıdır.

Bu nedenle Bakanlık, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları olanca güçleriyle çabalarını sürdürmektedirler. Bu alanda önemli adımların atıldığı da bir gerçektir. Ancak, subtropik iklim kuşağında ve özellikle kurak kuşakta yer alan ülkemiz meraları “Boz Step” karakterleri ve yüzlerce yılın yanlış kullanım baskıları nedeniyle pek çok ve çözülmesi zor sorunlar içermektedirler. Aşırı ve kural dışı otlatmalarla, birincil ve hatta ikincil bitki örtülerini kaybeden meralarımızın yapısı ana sorunu oluşturmakta, yitirilen toprak ve su kaynaklarımız da buna eklendiğinde, çok büyük zararlar gören doğal çevrenin geri kazanımı için; çağdaş araç ve gereçlere, yoğun ve çok yönlü özel bilgi birikimine, Anadolu coğrafyasının özgün yapısına uygun araştırma sonuçlarına ve bu ileri teknolojik alt yapıyı kullanacak çok sayıda uzman mühendise gereksinim bulunmaktadır.

Meralar; süreklilik içeren doğal veya yapay otlatma veya gereğinde biçme alanları olduklarından, bitki örtüleri ve topraklarının işlenmesi, gereğinde yeni ekimler yapılması, bitki örtüleri çok değişik familya üyesi bitkilerden oluştuğu için çok yönlü gübrenmeleri ve gübrelerin mera toprağına verilmesi işlemleri özgün teknikler uygulanmasını gerektirmektedir. Biçim işlemleri ve gereğinde çalı vb. yabancı bitkilerle savaşım uygulamaları için; özel toprak işleme araçlarına, yüksek çeki güçlü traktörlere, özel olarak geliştirilmiş mera ekim makinalarına, biçim makinalarına ve gereğinde ot ve silaj hazırlama araçlarına gereksinim bulunmaktadır. Örnekleri çağdaş ülkelerde yoğun olarak kullanılan bu araç, gereç ve teknolojilerin, ülkemizde oldukça gelişmiş olan Tarımsal Mekanizasyon işletmelerince değerlendirilmesi ve gerekli araç ve makina üretimine geçilmesi sorunun çözümüne büyük katkı sağlayacaktır.

Meraların iyileştirilmesinde, orijini Anadolu olan çok sayıda mera bitkisinin ıslah sonucu elde edilen çeşitlerine ait tohumlukların kullanılması gerekmektedir. Günümüzde tümüyle ithal edilmeye çalışılan bu tohumluklara önemli düzeyde dövizler ödenmekte, ithalat bilinçle yapılmadığından, amaca uygun cins, tür ve çeşitler seçilmeden oluşan kontrolsüz bir pazar ve başarısız uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Geçmişte araştırma enstitüleri ve üniversitelerin kayda değer bir çeşit ıslahı çalışmaları bulunmadığından ve tohumluk endüstrimiz de henüz gelişme aşamasında olduğundan, daha uzun yıllar ithalatın sürdürüleceği anlaşılmaktadır. Oysa yukarıda açıklanan ve kanunun tanımladığı araştırma enstitüleri ve merkezlerini hemen kurmak ve agronomik araştırmalar ile çeşit ıslah çalışmalarına başlayarak dışa bağımlılıktan kurtulmak gerekmektedir. Pek çok değerli mera yembitkilerinin anavatanının Anadolu olduğu anımsandığında, bu açıdan çok büyük bir şansa sahip olduğumuz da kolayca anlaşılabilir.

h.Mera Kanunu, sadece mera koruma, iyileştirme ve kullanma eylemlerini içermemekte, sürdürülebilir bir çevre açısından, Havza Yönetimi kapsamında toprak ve su kaynaklarının korunarak erozyonun engellenmesini de hedeflemektedir.

Kuşkusuz meraların, sınırlarında yer alan orman kültürü, tarla ve bahçe kültürleri yanında havzada yer alan akarsuların, yerleşim alanlarının ve demografik yapıların da içinde yer aldığı bütünsel (entegre) bir planlama ve projelendirmeyle yönetilmeleri en çağdaş uygulama modelidir. Ancak bu çalışmaların, değişik kurumlar, disiplinler ve güç odaklarının birlikte çalışmasıyla başarılabilir de yadsınamaz bir gerçektir. Çağdaş Dünya da oluşturulan "Havza Yönetimi" kuruluşlarıyla, pek çok farklı bakanlık ve bilim disiplini bir araya getirilerek, her aşamada birlikte çalışan farklı meslek grubu elemanlarla, toprak ve su kaynakları korunup geliştirilmektedir. Orman ve Ziraat Mühendisleri, Biyosistem ve İnşaat Mühendisleri, Mimarlar ve Şehir Plancıları, Sosyologlar ve Halkla İlişkiler Uzmanları hep birlikte çalışarak ülkelerinin tüm doğal kaynaklarını en üst düzeyde koruyup geliştirecek projeler üretmekte ve bu bütünleşik çalışmalar sonucu, özellikle toprak ve su kaynaklarını sürekli geliştirerek, ülkelerinin zenginlikleri ve halklarının mutluluğunda çok önemli paya sahip olmaktadır. Kuşkusuz meraları geliştirerek su ve toprak kaynaklarını korumak yeterli olmamakta, ülkemizde var olan 26 havzada yapılacak bütünleşik çalışmaları gerçekleştirmek üzere bir "Havza Yönetimi" biriminin oluşturularak, anılan kurum ve kuruluşları birlikte çalışma ortamında toplamak gerekmektedir. Su kaynakları sınırlı olan ve topraklarının %70'i hafif, orta ve ağır şiddet de erozyon baskısı altında bulunan Ülkemizde, belki de en acil eylemlerden biri olan bu konuda, Mera Kanunu ve onun temel hedefi olan meraların çıkış noktası olarak dikkate alınması en samimi beklentilerimiz arasındadır.

i. Türkiye otlatma alanlarında, Orta Asya kültürlerinin Nomadik toplumlarının bir devamı olarak, çağdaş ülkelerde rastlanmayan bir göçebe yaşam ve hayvan otlatma biçimi de bulunmaktadır.

Sayıları giderek azalan, ancak hala milyonla ifade edilen bu gezici topluluklar Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde yaşamlarını sürdürmekte, hayvancılıkla geçinmekte ve bu bölgelerin dağ meralarında, kontrolsüz ve kuralsız otlatmalarla, ağır baskılar oluşturmaktadırlar. Mera Kanunu ile getirilen çok geniş yetki ve sorumlulukların, göçerlerin yaşam şekli ve hayvancılık uygulamalarıyla bağdaşması olanaksız bulunduğundan, bu konuda ilgililerce bir girişim ortaya konulmamakta, sorunun daha az önem taşıyan bir parçası olarak görülüp, eylem ve çözümler ötelenmektedir.

j. Mera Kanununda, mera, kışlak ve yaylakların korunması ve kullanılması konularında Sivil Toplum Örgütleri ile iş birliği yapılması özenle önerilmiştir.

TBMM'de yarım yüzyıla yakın bekleyen Mera Kanununun çıkarılmasında çok önemli bir katkıya sahip olan TEMA vakfının, hala yoğun olarak devam eden mera ıslah projeleri anımsandığında, bu önerinin ne kadar yerinde olduğu daha iyi anlaşılabilir. Dünya Doğal Yaşamı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature-WWF) da mera sorunlarına özel bir ilgi göstermekte, Doğal Çevrenin en önemli parçalarından biri olan meraların biyolojik yaşam çemberinin vazgeçilmez bir ögesi olduğunu vurgulamaktadır (Anonim, 2009b).

Sivil toplum örgütlerinin toplantılara katılarak, demeçler verip bildiriler sunarak sürece katılmaları yasanın ruhuna da uygundur. Ne var ki, meraların korunması ve kullanılması işlemleri, daha önce de açıklandığı gibi, üst düzeyde bilgi ve deneyim birikimine sahip çok sayıda teknik elemanı, büyük

ekonomik kaynakları ve ileri teknolojiler içeren mekanizasyon vb alt yapıları gerektirmekte, bu da ancak kamu kaynakları ve gönüllü grupların sağlayabileceği olanaklar olarak sınırlı kalmaktadır. TEMA vakfının bu açıdan gerçekleştirdiği başarıları örnekleyen bir başka sivil toplum kuruluşu da yoktur. Aslında bu kuruluşlardan beklenen; kanunun öneminin toplumun her kesimine anlatılması ve benimsenmesi çalışmalarına katılmaları, mera ıslah projelerinde karşılaşılan en büyük sorun olan ve çiftçilerin mera ıslah çalışmalarını benimsemeyip sahiplenmemeleri sonucu ortaya çıkan ikilemlerin giderilmesi için çaba göstermeleridir. Son 5 yılda oldukça yoğunlaşarak ülke düzeyinde yaygınlaşan mera ıslah projeleri uygulamaları dikkati çeker oranlarda başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Projelerin uygulanmasında her şey devletten beklenmekte, su kaynağı sağlanmış, elektrik enerji hatları meraya ulaştırılmış, ekilip sulanmaya hazırlanmış meralarda dahi, mera birliği üyeleri ve hayvan sahiplerinin, elektrik ücretini kim ödeyecek diyerek, hiçbir harcamaya katılmadıkları üzülmektedir.

Mera Kanunu, meralar yanında “Yembitkileri” tarımına da göndermeler(atıf) yaparak, aslında mera ıslahının yembitkileri tarımıyla desteklenmesi gerektiğini belirten çok yönlü bir yasadır. Bilimsel verilere dayalı olarak yapılan bu saptama, yürütücüler ve bilim insanları tarafından çok iyi algılanmış ve bu konuda, tarımsal destekler de dahil olmak üzere, yembitkileri tarımını geliştirecek önlemler alınmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz, bakanlık ve üniversitelerin yoğun çabalarıyla önemli adımlar da atılmıştır. Ancak ülke çapında hala çok kısıtlı alanlarda yembitkileri tarımı yapılabilmekte, pulluk altındaki araziler içindeki oranı %2'den %5'e, bir başka görüşe göre %7'lere yükseltilecek yembitkileri ekiliş alanlarının, çağdaş ülkelerdeki gibi %20'lere ulaştırılması gerekmektedir. Meraya bağımlılığı rasyonel sınırlara çekecek bu gelişmenin, mera ıslahı çalışmalarındaki başarıyı çok arttıracığı da yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1998, 4342 Sayılı Mera Kanunu, Resmi Gazete, s.23419, P.1-21.
- Anonim, 1998b, Mera Yönetmeliği, Resmi Gazete, s.23419, p.1-10
- Anonim, 2000. Forests, Grasslands and Drylands. Global Land cover characteristics Database, FAO-United Nations Environment Program
- Anonim, 2004, Çayır-Mera ve yembitkileri danışma kurulu hazırlık raporu,sayfa: 34-38, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, TÜGEM, Ankara
- Anonim, 2006. Çayır-Mera ve Yembitkileri Danışma Kurulu Ön Çalışma Raporu, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, TÜGEM, Ankara
- Anonim, 2006. Çayır-Mera ve Yembitkileri Danışma Kurulu Ön Çalışma Raporu, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, TÜGEM, Ankara
- Anonim, 2007. Tarım İstatistikleri Özeti, TÜİK, Ankara.
- Anonim, 2009a, Overview of the World's grasslands, <http://www.bcgrasslands.org/library/world.htm>.
- Anonim, 2009b Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde meralarımız ilgi bekliyor. WWF Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı, <http://www.outdoororacle.com/kronoloji/haber>
- Anonim, 2009c. Mera Kanununa Göre Yapılan Tesbit, Tahdit ve Tahsis Çalışmaları. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, TÜGEM, Çayır-Mera Yembitkileri ve Havza Geliştirme Daire Başkanlığı Kayıtları, Ankara.
- Balabanlı, C.,S. Albayrak, M.Türk, O.Yüksel, 2006. 4342 Sayılı Mera Kanunu Uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları, SDÜ-Orman Fakültesi Dergisi sayı.1, sayfa:75-81.
- Biçkin, İ, 2009, 4342 Sayılı Mera Kanunu ve getirdikleri. <http://www.yayin.adalet.gov.tr/15sayfa:75-81>
- Bradshaw,M and R,Weaver, 1993.Physical Geography, pp.586-589, Grassland Biomass, Mosby. Biçkin, İ, 2009, 4342 Sayılı Mera Kanunu ve getirdikleri. <http://www.yayin.adalet.gov.tr/15>
- Cox,C.B and P.D, Moore, 1993. Biography. An ecological and evolutionary approach. Basil Blackwell, Publisher, pp: 96-100
- Tekeli, A.S, Baytekin, H., Şilbir, Y., Kendir, H., Devenci, M., Tan, A., Ateş, E, 2005. Meraların Korunma ve Kullanımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası G. Teknik Kongresi